XORAZM VILOYATIDA TADBIRKORLIKNI ROLINI OSHIRISHNING USTUVOR XUSUSIYATLARI

Babajanov Javohir Fayzulla o‘g‘li
Abu Rayhon Beruniy nomidagi “Biznes va boshqaruv ” kafedrasi dotsenti vazifasini bajaruvchi, PhD
https://doi.org/10.5281/zenodo.15267413

Annotatsiya. *Ushbu maqolada Xorazm viloyatida tadbirkorlikni roli, muhim jihatlari, o‘ziga xos afzalliklari va ularni amalga oshirishning ustuvor xususiyatlari yoritilgan.*

Аннотация. *В данной статье рассматривается роль предпринимательства в Хорезмском регионе, его важные аспекты, уникальные преимущества и приоритетные особенности их реализации.*

Abstract. *This article discusses the role of entrepreneurship in the Khorezm region, its important aspects, its specific advantages and priority features of their implementation.*

Kalit so‘zlar. *Tadbirkorlik, innovatsiya, mintaqa, hudud, viloyat, korxona, YaHM, salohiyat, tadbirkorlik salohiyati*

Ключевые слова. *Предпринимательство, инновации, регион, территория, провинция, предприятие, ВРП, потенциал, предпринимательский потенциал.*

Key words. *Entrepreneurship, innovation, region, territory, province, enterprise, GRP, potential, entrepreneurial potential*

Ma’lumki, tadbirkorlik mamlakatning iqtisodiy rivojlanishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ushbu tarmoq innovatsiyalar, yangi ish o‘rinlari yaratish va jamiyatni o‘zgartirish uchun “katalizator” bo‘lib qaraladi. Bozor dinamikasi omili sifatida tadbirkorlik ilg‘or mahsulot va xizmatlarni joriy etish, raqobatni rag‘batlantirish va samaradorlikni oshirish orqali iqtisodiyotga o‘z hissasini qo‘shib kelmoqda. Bu bo‘yicha mamlakatimizda tegishli me’yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Xususan, 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonni rivojlantirish strategiyasining 22-maqsadida milliy iqtisodiyot barqarorligini ta’minlash, yalpi ichki mahsulotda sanoatning ulushini oshirish va sanoat ishlab chiqarish hajmini 1,4 barobarga oshirishga qaratilgan sanoat siyosatini amalga oshirishni davom ettirishga alohida e’tibor qaratilgan [1]. Unga asosan, mintaqalarda kooperatsiyani yanada rivojlantirish va avtomobilsozlikda mahalliylashtirish darajasini oshirish, ishlab chiqarish va eksport hajmini oshirish rejalashtirilgan. Ushbu yo‘nalishlar mintaqalarda tadbirkorlik rolini oshirishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilaydi.

Tadbirkorlik tushunchasi iqtisodiy kategoriya sifatida postindustrial iqtisodiyotda iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirishning asosiy omili hisoblanadi. Ushbu soha bozor kon’yunkturasining o‘zgarishiga eng moslashuvchan tarzda javob bera oladi hamda yangi tovarlar va xizmatlarni joriy qiladi. Qulay shart-sharoitlarning yaratilishi esa investitsiyalarni jalb etish va innovatsion yechimlarni amaliyotga tatbiq etishni jadallashtiradi, aholi bandligi darajasini oshiradi va natijada milliy iqtisodiyotning o‘sish sur’atlarini oshiradi [2]. Tadbirkorlikning turlari turli yo‘nalishlarga asoslanadi. Xususan, ishlab chiqarish tadbirkorligi innovatsion tadbirkorlikka asoslanadi, noishlab chiqarish tadbirkorligi esa asosan ijara qidiruvi, arbitraj va boshqa tegishli faoliyat bilan bog‘liq bo‘ladi [3]. Mamlakatimizda tadbirkorlikning yo‘nalishlari keng tarmoqli

hisoblanadi. Ya'ni, O'zbekistonda tadbirkorlik mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida o'zining yaratuvchanlik, islohotchilik, novatorlik qudratini ko'rsatmoqda va shunga muvofiq o'rin egallab bormoqda [4]. Tadbirkorlik tadbirkorlik sohasi bilan chambarchas bog'liq. Bu borada tadbirkorlik mavjud mahsulot va xizmatlarga e'tibor qaratadi, tadbirkorlar esa yangilarini joriy etishga intiladi [5].

Darhaqiqat, mintaqada tadbirkorlik rolini oshirish yuzasidan turli ilmiy-nazariy tadqiqotlar olib borilgan. Ularning yo'nalishlari ustuvorlik kasb etadi va viloyatda tadbirkorlik sohasini taraqqiy qildirishni taqozo qiladi. Xorazm viloyatida tadbirkorlikning umumiy ahvolini barqaror va iqtisodiyotning barcha hududlari va tarmoqlarida ijobiy rivojlanish dinamikasiga ega. Viloyatda tarixan shakllangan urf-odatlar, an'analar, mehnatsevarlik, tashkilotchilik, ijodiy fikrlash va "nau-xau"ga moyillik, shuningdek, aholiga xos bo'lgan boshqa xususiyatlar tufayli o'ziga xos tadbirkorlik salohiyatiga ega. Mahalliy tadbirkorlikning rivoj topganligi ushbu viloyat aholisini qo'shni viloyatlardan (Buxoro, Navoiy viloyatlari va Qoraqalpog'iston Respublikasi) ajratib turadi va asosiy raqobatbardosh ustunliklarini belgilaydi. Aynan, mahalliy tadbirkorlikning yangi turdagi mahsulotlar ishlab chiqarishni o'zlashtirishdagi yuqori darajasi, tadbirkorlikni sanoat ishlab chiqarishining uyushgan shakllariga integratsiyalashuvi uchun yetarli shart-sharoit yaratadi.

Viloyatda kichik korxonalar sanoat ishlab chiqarishining barcha tarmoqlarida muvaffaqiyatli rivojlanib borayotgan bo'lsa-da, ko'proq mehnat talab qiladigan oziq-ovqat mahsulotlari, yengil sanoat, qurilish materiallari va mashinasozlik mahsulotlari ishlab chiqarishga ixtisoslashgan. Tadbirkorlikning iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi o'rni ularning viloyat YaHMni shakllantirishga qo'shgan salmoqli hissasi bilan tasdiqlanadi. YaHMda tadbirkorlikning yuqori ulushi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish, sanoat va xizmatlar ko'rsatish sohalaridagi faollik hisobiga ta'minlanadi. Tadbirkorlik subyektlarining YaHMga salmoqli hissasini ta'minlash borasida Xorazm viloyatida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlari soni ko'paydi. Viloyat tadbirkorlarining o'sayotgan talabni hisobga olgan holda tayyor tikuvchilik mahsulotlari, konserva mahsulotlari, tabiiy sharbatlar, qandolat mahsulotlari, alkogolsiz ichimliklar, tom yopish va devor materiallari, atir sovuni, plastmassa buyumlar, chinni idishlar, milliy suvenirlar va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarish ham kengaytirmoqda. Boy tabiiy xomashyo salohiyatini sanoat aylanmasiga jalb etishda tadbirkorlik salohiyatidan oqilona va samarali foydalanishni taqozo qiladi. Masalan, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlashni rivojlantirish shularga xos yo'nalish bo'lib hisoblanadi. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, ularni saqlash va tashish bo'yicha o'zaro bog'liq komplekslarni tashkil etish, mahalliy xomashyo negizida xalq iste'moli tovarlari ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishda tadbirkorlik subyektlarida bandlikni oshirish salohiyati kengaymoqda.

Xorazm viloyatining o'ziga xos tabiiy-iqlim va geografik sharoiti qishloq xo'jaligini yuqori darajada vitaminlangan va minerallashgan olma, uzum, anjir, o'rik, pomidor, sariq sabzi, poliz, qovoq, sholi, piyoz, qizilmiya ildizi va boshqa ekinlarni yetishtirishga ixtisoslashish imkonini bersa-da, shuningdek, go'sht va sut mahsulotlari, ipak qurti pillasi yetishtirilayotgani chuqur qayta ishlash va qadoqlash jarayonini yo'lga qo'yish imkonini bermoqda. Albatta, bu mamlakatimizning boshqa hududlariga nisbatan tadbirkorlikni rivojlantirishda qo'shimcha raqobat ustunligini ifodalaydi. Viloyatning tarmoq tuzilmasidagi yuqori ulush va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida tadbirkorlikning rivojlanishi Xorazm viloyati tumanlarining an'anaviy qishloq xo'jaligiga yo'naltirilganligi va zarur bozor infratuzilmasining rivojlanganligi bilan izohlanadi.

Sanoat sohasida biznes-loyihalarni amalga oshirishga to‘sqinlik qiluvchi asosiy omil potensial tadbirkorlar shaxsiyatining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari bo‘lib hisoblanadi. Shu munosabat bilan tadbirkorlik tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash uchun tadbirkorlikni har tomonlama va ko‘p bosqichli qo‘llab-quvvatlashning samarali hududiy modelini yaratish va amalga oshirish zarur.

Hududiy jihatdan tadbirkorlik subyektlari bir tekis taqsimlanmagan. Soha subyektlarining asosiy konsentratsiyasi va jadal rivojlanishi viloyat markaziga yaqin hududlarda, transport infratuzilmasida, elektr ta’minoti nisbatan yuqori bo‘lgan va yirik sanoat korxonalari yuqori konsentratsiyali joylarda kuzatiladi.

Fikrimizcha, Xorazm viloyatida tadbirkorlik rolini oshirishning ustuvor xususiyatlari quyidagi yo‘nalishlardan iborat bo‘ladi:

1) Investitsiya muhitini yaxshilash:

- ma’muriy to‘siqlarni bartaraf etish: Tadbirkorlikni ro‘yxatga olish, ruxsatnomalar olish va boshqa ma’muriy jarayonlarni soddalashtirish va tezlashtirish.
- infratuzilmani rivojlantirish: Transport, energetika, kommunikatsiya va suv ta’minoti tizimlarini modernizatsiya qilish.
- investorlar uchun qo‘shimcha imtiyozlar yaratish: Soliq imtiyozlari, subsidiyalar, kreditlar va boshqa moliyaviy yordamlar taklif qilish.
- davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish: Viloyatning iqtisodiy o‘sishiga xususiy investitsiyalarni jalb qilish uchun ushbu loyihalarini faol qo‘llab-quvvatlash.

2) Kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash:

- moliyaviy resurslarga erishishni osonlashtirish: Kichik biznes uchun imtiyozli kreditlar, mikrokreditlar va lizing dasturlarini kengaytirish.
- biznesni rivojlantirish bo‘yicha xizmatlarni taklif qilish: Konsalting, marketing, buxgalteriya va yuridik xizmatlar ko‘rsatish.
- kichik biznes uchun inkubatorlar va akseleratorlar yaratish: Startap loyihalarni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish uchun qulay muhit yaratish.
- mahalliy mahsulotlarni xaridlarni rag‘batlantirish: Davlat xaridlari va yirik korxonalar xaridlarida mahalliy kichik biznes mahsulotlariga ustunlik berish.

3) Turizmni rivojlantirish:

- turistik infratuzilmani yaxshilash: Mehmonxonalar, restoranlar, transport va boshqa turistik xizmatlarni modernizatsiya qilish.
- turistik marshrutlarni diversifikatsiya qilish: Tarixiy obidalar, madaniy meros, tabiat qo‘ynidagi dam olish va boshqa turizm yo‘nalishlarini rivojlantirish.
- turizmni targ‘ib qilish: Xorazmning turistik salohiyatini mahalliy va xalqaro miqyosda faol targ‘ib qilish.
- turizm sohasida xizmat ko‘rsatuvchi xodimlarning malakasini oshirish: Gidlar, mehmonxona xodimlari va boshqa mutaxassislarni o‘qitish va malakasini oshirish.

4) Qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish:

- zamonaviy texnologiyalarni joriy etish: Sug‘orish tizimlarini modernizatsiya qilish, yangi navlarni yetishtirish va qishloq xo‘jaligi texnikasini yangilash.
- qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash sanoatini rivojlantirish: Konserva zavodlari, meva-sabzavotlarni quritish va muzlatish korxonalari, sut va go‘shtni qayta ishlash zavodlarini qurish.

- fermerlar uchun qo‘shimcha imtiyozlar yaratish: Kreditlar, subsidiyalar, soliq imtiyozlari va texnika bilan ta’minlash.

- agrologistika markazlarini yaratish: Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini saqlash, qayta ishlash va sotish uchun qulay sharoitlar yaratish.

5) Innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash:

- ilmiy-tadqiqot institutlari va universitetlar bilan tadbirkorlar o‘rtasida hamkorlikni rivojlantirish: Yangi texnologiyalar va mahsulotlarni yaratish uchun ilmiy salohiyatdan foydalanish.

- texnoparklar va innovatsiya markazlarini yaratish: Startap loyihalarni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish uchun qulay muhit yaratish.

- innovatsion loyihalarni moliyalashtirish: Grantlar, venchur kapitali va boshqa moliyaviy instrumentlar orqali innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlash.

- yoshlarni tadbirkorlikka jalb qilish: Ta’lim muassasalarida tadbirkorlik kurslarini tashkil etish va yoshlar o‘rtasida startap loyihalar tanlovlarini o‘tkazish.

Xulosa shuki, mintaqa iqtisodiyoti uchun tadbirkorlik samaradorlikni oshiradi. Tadbirkorlik iqtisodiyotga yuqori mahsuldorlikka ega firmalarning yangi shakllarini kiritadi, mavjud korxonalar o‘rtasidagi raqobatni kuchaytiradi. Tadbirkorlik innovatsiyalarni rag‘batlantiradi va yangi ish o‘rinlarini yaratadi. Shularga asosan, hududlarning tadbirkorlik rolini oshirish uchun tadbirkorlik salohiyatini baholab borish lozim. Natijada, tadbirkorlikni rivojlantirish borasida yangi hududiy iqtisodiy siyosatni amalga oshirish uchun yetarli asos tayyorlashga, iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar bilan farqlarni kamaytirishga va strategik vazifalarni amalga oshirish uchun kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirishga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni. Manba: https://lex.uz/docs/5841063
2. Индустриев М.А. Предпринимательство как фактор стимулирования экономического развития в постиндустриальной экономике. // Государственное и муниципальное управление. Ученые записки. 2024. № 2. - с. 97.
3. Баумол В. Дж. Предпринимательство: продуктивное, непродуктивное и деструктивное [Дж.], Журнал политической экономии, 1990, 05:893-921.
4. Hamroyev H.R. Tadbirkorlik asoslari: kasb ta’limi (iqtisodiyot) yo‘nalishi talabalari uchun o‘quv qo‘llanma. - T.: Yangi nashr, 2010. - 9 b.
5. https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/101414/why-entrepreneurs-are-important-economy.asp